

و نقش نظام تعلیم و تربیت در مواجهه با آن

سازمان جهانی
بهداشت

دکتر اعظم گودرزی
دکترای تخصصی آموزش
بهداشت و ارتقای سلامت

سالمندی جمعیت یکی از بزرگ‌ترین موفقیت‌های بشری است که مرهون پیشرفت و رشد فناوری، گسترش مراقبت‌های بهداشتی اولیه، پیدایش فناوری‌های جدید در پیشگیری، تشخیص و درمان بیماری‌ها، بهبود شرایط اقتصادی اجتماعی و به دنبال آن کاهش مرگ و میر، افزایش زاد و ولد و امید به زندگی است. این در حالی است که این موفقیت بزرگ، بدون برنامه‌ریزی، آمادگی و سیاست‌گذاری صحیح ممکن است به یکی از چالش‌های بزرگ کشورها مبدل شود. آخرین پیش‌بینی‌های جمعیتی جهان نشان می‌دهد، «امید به زندگی» در بدو تولد از ۶۴/۲ در سال ۱۹۹۰ به ۷۲/۶ در سال ۲۰۱۹ رسیده است و انتظار می‌رود این رقم در سال ۲۰۵۰ از مرز ۷۷/۱ سال بگذرد. سرشماری انجام‌شده در جمهوری اسلامی ایران نیز مبین روند رو به رشد جمعیت سالمند است. جمعیت سالمندی در ایران طی حدود ۴۲ سال از ۵ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۱۰ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است (دو برابر شدن جمعیت سالمندی) و مجدداً طی حدود ۲۱ سال، در سال ۱۴۲۰ به ۲۰ درصد خواهد رسید (دو برابر شدن مجدد جمعیت سالمندی). این در حالی است که در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته جهان، دو برابر شدن جمعیت سالمندی در طول بیش از صد سال اتفاق افتاده است. کشور ما از جمله کشورهای واجد بالاترین شیب و شتاب افزایش جمعیت سالمندی در جهان است.

افزایش سریع جمعیت سالمندان کشور واقعیتی انکارناپذیر است و تأثیر قابل توجهی بر افراد سالمند، خانواده‌آن‌ها و جامعه دارد. در صورت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های صحیح، این افزایش جمعیت می‌تواند فرصت مناسبی برای همه باشد؛ در غیر این صورت، مشکلات جدی برای سالمندان، خانواده‌ها و جامعه به همراه خواهد داشت.

از سوی دیگر، بر اساس گزارش مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵، نزدیک به ۷۰ درصد از کل جمعیت کشور در گروه سنی ۱۵ تا ۶۴ ساله قرار دارد و این بدان معناست که ایران در فرصت طلایی «پنجره جمعیتی» قرار دارد و جمعیت در سن کار و فعالیت اقتصادی در آن در حداکثر میزان خود است. تجربه بسیاری از کشورها نشان از جهش اقتصادی در دوران پنجره جمعیتی دارد. بنابراین، لازم است مدیران از ظرفیت و منابع سرمایه‌ای حاصل از این فرصت برای توسعه همه‌جانبه و تضمین دوران بعد از گذار جمعیتی، یعنی سالمندی جمعیت، به نحو مطلوب استفاده و رشد اقتصادی مناسبی را برای کشور فراهم کنند. در این راستا، استفاده از تجربه‌ها و خردمندی سالمندان بسیار سودمند است. از طرف دیگر، برنامه‌ریزی برای داشتن سالمندان توانمند، فعال و سالم در فاز جمعیتی آینده، می‌تواند سالمندی جمعیت را به فرصتی مناسب برای سالمندان و جامعه تبدیل کند و از بسیاری مشکلات اجتماعی و اقتصادی که ممکن است با سالمندی جمعیت ایجاد شوند، جلوگیری کند. آگاهی یافتن معلمان از تغییرات سنی جمعیت و برنامه‌ریزی مبتنی بر آن می‌تواند در موفقیت برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌ها بسیار اهمیت داشته باشد.

اگرچه در سال‌های اخیر نظام سلامت توانسته است با استفاده از راهبرد مراقبت‌های بهداشتی اولیه به پیشرفت‌های چشمگیری در سطح کلی سلامت و رفاه مردم و بالارفتن شاخص‌های مربوط به آن برسد، اما همچنان یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های سیاست‌گذاران، برقراری عدالت در تأمین سلامت و رفاه اجتماعی حوزه سالمندان است. مطابق آمار، جمعیت سالمند ایرانی با سرعتی بیشتر از سرعت رشد آسیا و دنیا در حال افزایش است.

اگرچه افزایش جمعیت سالمندان فرصت بسیار مناسبی برای جامعه ماست، زیرا جامعه افراد باتجربه و خردمند بیشتری خواهد داشت، که دستاوردی مثبت برای کشور است، ولی از سوی دیگر، با وجود اینکه فرایند سالمندی به‌طور مستقیم به بیماری منجر نمی‌شود، در افراد سالمند معمولاً در اثر گذشت زمان و سبک زندگی نادرست در این دوران، خطر ابتلا به انواع بیماری‌ها و مرگ و میر افزایش می‌یابد. لذا لازم است با برنامه‌ریزی مناسب برای مشارکت، سلامت، استقلال و توانمندسازی سالمندان در سال‌های باقی‌مانده عمر،

برای ایجاد فرصت برابر با سایر گروه‌های سنی تلاش کنیم؛ در غیر این صورت سالخوردگی جمعیت به تهدیدی جدی برای کشور تبدیل خواهد شد.

به همین منظور، سند ملی سالمندان کشور با هدف پاسخ هماهنگ به چالش‌ها و فرصت‌های ناشی از سالخوردگی جمعیت ایران، برای رسیدن به بهترین نتیجه به‌عنوان چارچوبی برای هدایت سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های آینده در امور سالمندان کشور، با شش هدف اصلی طراحی شده است:

۱. ارتقای سطح آگاهی فرهنگی جامعه در خصوص پدیده سالمندی؛
۲. توانمندسازی سالمندان؛
۳. حفظ و ارتقای سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی سالمندان؛
۴. تقویت حمایت‌های اجتماعی برای ارتقای سرمایه اجتماعی؛
۵. توسعه زیرساخت‌های مورد نیاز در امور سالمندی؛
۶. تأمین منابع مالی پایدار برای نظام حمایتی از سالمندان.

از آنجا که تکریم و احترام سالمند بخشی از فرهنگ ایرانی اسلامی کشور ماست، بنابراین با توجه به تغییرات فرهنگی اجتماعی جامعه لازم است ارتقای سطح فرهنگی جامعه در خصوص پدیده سالمندی در اولویت قرار گیرد. در همین راستا می‌توان با استفاده از ظرفیت‌های رسانه‌ها در راستای احیا و ارتقای منزلت سالمندان و بهره‌مندی از توان دستگاه‌های اجرایی و ظرفیت‌های بخش خصوصی و تعاونی و سازمان‌های مردم‌نهاد در راستای احیا و ارتقای منزلت سالمندان، شاهد وجود دیدگاه مثبت‌تری به سالمندی در جامعه بود.

همچنین، معلمان، مربیان و نظام تعلیم و تربیت کشور می‌توانند از طریق آموزش‌های رسمی و غیررسمی، با آموزش کودکان و نوجوانان در زمینه ترویج فرهنگ تکریم سالمندان گام مؤثری بردارند.

هدف توانمندسازی سالمندان از طریق تأکید بر آموزش و یادگیری مادام‌العمر مهارت‌آموزی فرد و مراقبان سالمندان، ایجاد و توسعه محیط‌های توانمندساز و توسعه مشارکت اجتماعی سالمندان قابل دستیابی است. ترویج فناوری‌های جدید برای آموزش سالمندان، تلاش به منظور سوادآموزی سالمندان و آگاه‌سازی آن‌ها از حقوق خود، می‌تواند در توانمندسازی سالمندان ایرانی نقش مهمی داشته باشد.

بی‌سوادی تعداد زیادی از سالمندان کشور در حال حاضر و آشنایی ناکافی ایشان با فناوری‌های جدید می‌تواند به جدایی سالمند از جامعه و انزوای وی منجر شود. ایجاد و توسعه محیط‌های توانمندسازی از طریق ترویج و حمایت از سیاست‌های محیط‌دوستاندار سالمند

و افزایش دسترسی سالمندان به خدمات مورد نیاز، به‌ویژه در بخش سلامت و رفاه، می‌تواند در توانمندسازی سالمندان نقش مهمی داشته باشد.

در راستای توسعه مشارکت اجتماعی سالمندان، می‌توان از طریق مشارکت سالمندان در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌ها و تصمیم‌گیری‌های مربوط به سالمندان در امور خودشان، حمایت از تشکل‌های سالمندی، تبیین برنامه‌های آمادگی بازنشستگی، بازنگرایی سن بازنشستگی، آمایش فضای کسب‌وکار و فعالیت‌های داوطلبانه، تعیین ظرفیت‌های بالقوه سالمندان برای اشتغال، ایجاد دسترسی به مشاوره اشتغال سالمندان، بسترسازی برای ایجاد فضای کسب‌وکار مبتنی بر مهارت بدون توجه به سن، تأکید بر مهارت‌آموزی سالمندان، ایجاد هماهنگی و تعادل بین نسلی در محیط‌های کار، دسترسی به تسهیلات مالی، حمایت از فضای ارائه خدمات و محصولات تولیدی سالمندان و ایمنی و امنیت محیط کار اقدام کرد.

* نتیجه‌گیری

در راستای قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری در حوزه سلامت و سیاست‌های کلی «جمعیت» در چشم‌انداز آینده، مابعدنبال جامعه‌ای با نگاه مثبت و بر اساس اهمیت دادن، برابری، استقلال، مشارکت، حمایت، امنیت و سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی سالمندان و در واقع سالمندی سالم و فعال توأم با معضلات همیشگی برای سالمندان هستیم. برای رسیدن به این اهداف لازم است با مشارکت خود سالمندان، خانواده‌ها، مراقبان، داوطلبان، سمن‌ها، خیرین و همکاری‌های بین‌بخشی، ضمن تقویت امکانات موجود و تأکید بر فرهنگ ایرانی اسلامی که همیشه احترام و توجه به سالمندان از ارزش‌های والای آن بوده است، جامعه‌ای امن، متناسب و پاسخ‌گو برای نیازهای متفاوت و متنوع سالمندان فراهم کنیم؛ به طوری که آنان با داشتن حق انتخاب، به زندگی با حداکثر کیفیت و استقلال ادامه دهند.*

منابع

۱. حمید پوراصغری و همکاران (۱۳۹۹). سند ملی سالمندان کشور. سازمان برنامه و بودجه کشور.
2. Luhmann M, Hawkey LC. Age differences in loneliness from late adolescence to oldest old age. *Developmental psychology*. 2016 Jun;52(6):943.